

М. С. Болғанбаев, сотқа дейінгі тергеу кафедрасының оқытушысы, полиция аға лейтенанты

(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

Курсанттарға сотқа дейінгі тергеп-тексеру пәні бойынша тәжірибелік сабақтарын өткізу мәселелері

Аннотация. Мақалада курсанттарға сотқа дейінгі тергеп-тексеру пәні бойынша тәжірибелік сабақтарын өткізу мәселелері қарастырылған. Тәжірибелік сабақ ұғымына кеңінен түсінік беріліп, ішкі істер министрлігінің ведомстволық оқу орындарындағы сотқа дейінгі тергеп-тексеру пәні бойынша тәжірибелік сабақтардың аудиторияларда жүргізу тиімсіздігі, және оның нәтижелері, кемшім тұстары көрсетілген. Сонымен қатар территориялық ішкі істер органдарында практикалық сабақтарды жүргізу және «тәжірибелік сағат» орнына «тәжірибелік күн» ұғымдарын енгізу бастамалары қарастырылып оның курсанттарға беретін нәтижелері көрсетіліп, сотқа дейінгі тергеп-тексеру пәні бойынша тергеу әрекеттерінің хаттамаларын толтыруды үйрену жолдары кеңінен қарастырылған.

Түйін сөздер: сотқа дейінгі тергеп-тексеру, тәжірибе, курсант, сабақ, хаттама, нәтиже, білім, үйрену, енжар.

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «...құқық қорғау органдарының өкілеттігі мен жауапкершілік шегі айқындалды. Азаматтардың конституциялық құқықтарына кепілдікті нығайту, құқық үстемдігін қамтамасыз ету, құқық қорғау қызметін ізгілендіру жұмыстарын жалғастыру қажет...», — деп атап кеткен [1].

Сондықтан да сотқа дейінгі тергеп-тексеру орындарына жүктелген тапсырмаларды тиімді шешу үшін Ішкі істер министрлігі жүйесіндегі жоғары оқу орындарын бітіріп шығатын болашақ мамандарды тек теориялық тұрғыда ғана емес, сонымен қатар қылмыстық істерді тергеу барысында туындайтын жеке тергеулік жағдайдан да бағыт-бағдар болуды талап етеді.

Осы мақсатта Ішкі істер министрлігі жүйесіндегі жоғары оқу орындарында оқитын курсанттарға тәжірибелік сабақтардың маңыздылығы артып отыр.

Тәжірибелік сабақ бұл курсанттардың дәріс, семинар сабағынан алған білімдерін бекіту, пысықтау, жинақтау мақсатында өткізілетін сабақтың бір түрі [2].

Тәжірибелік сабақ оқу үрдісіндегі қажетті элементтердің бірі. Ол екі-үш дәрістен кейін өткізіледі және дәрісте басталған оқу жұмыстарын жалғастырады. Тәжірибелік сабақтарда курсанттар нақты жағдайларда құқықтық нормаларды қолдану дағдыларын, нормативтік құжаттарға түсінік беру, заңсыз көп құқықтық актілердің арасында қажетті нормаларды табу, сонымен қатар өзін жеке қырынан көрсету, өзіндік ойлау және өзінің ұстанымын ұстай білу қабілеттілігін игереді. Ол 2-3 дәрістен кейін өткізіледі. Тәжірибелік сабақтар тыңдаушылардың сөйлеу мәдениетін және олардың кәсіби тұрғыда дамытуға мүмкіндік береді. Дәріс пен тәжірибелік сабақ арасында нормативтік құжаттар, дәріс конспекттері және арнайы әдебиеттерді оқу бойынша тыңдаушылардың өзіндік жұмыстары жоспарланады. Тәжірибелік сабақтарда тыңдаушылар нақты жағдайларда құқықтық нормаларды қолдану дағдыларын, нормативтік құжаттарға түсінік беру, сансыз көп құқықтық актілердің арасында қажетті нормаларды табу, сонымен қатар өзін жеке қырынан көрсету, өзіндік ойлау және өзінің ұстанымын ұстай білу қабілеттілігін игереді [3, 70].

Ведомстволық оқу орындарында сотқа дейінгі тергеп-тексеру пәні бойынша тәжірибелік сабақтар курсанттардың, яғни болашақ полиция қызметкерлерінің тәжірибеде жұмыс істеуіне бейімдеп, Қазақстан Республикасының қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңдарына сәйкес іс жүргізу құжаттарын толтырумен қатар оларды сапалы әрі дұрыс жүргізуге бейімдейді. Мысалы: процестік қаулылар толтыру, жауап алу хаттамасы, оқиға болған жерді

қарау хаттамасы, жалпы барлық тергеу әрекеттерін жүргізу және тергеу әрекеттерін рәсімдеу үйретіледі. Ведомстволық оқу орындары режимді объекті болғандықтан курсанттардың 4 жыл бойы күнделікті іс-әрекеттерді қайталап сыртқы ортамен байланысы төмендейді. Барлық сабақтар бойынша сабақтардың өткізілу әдістері мен тәсілдері ұқсас, сонымен қоса интернет желілеріне қол жетімсіздігі, курсанттардың сана сезімін алға қарай дамытпай, керісінше бір орында қалуына септігін тигізеді. Соның әсерінен оқуға, білім алуға деген енжарлығы көбейіп, көп нәрсе теория жүзінде қалып қойып курсанттардың өзіндік жұмысы, жеке ізденушілігі, жалпы айтқанда қызығушылығы төмендеп, іске асыру қабілеттілігі қиындайды. Сабақ беріп отырған бір топта шамамен алғанда 30 курсанттан оқиды және 50 минут сабақ ішінде сотқа дейінгі алдын ала тергеу барысында жүргізілген тергеу әрекеттерінің құжаттарын толтырып үлгеру мүмкіндігі төмендеп барлық курсанттардың ішінде небәрі 7-8 курсант қана үлгеріп жатқанын сабақ жүргізу барысында көруге болады. Ал қалған курсанттар жоғарыда аталған тергеу әрекеттерінің хаттамаларын кәсіби қабілеттің төмендігіне байланысты толтырып үлгермей, сабақ мақсатына жетпей қалып жатады. Келесі сабақтарға қалдырылатын болса ол сабақтарда басқа тергеу әрекеттерінің хаттамасын толтыру қажеттігі туындайды. Барлық курсанттар бір казармалық режимде жатқандықтан, оларға жүктелетін басқада спорттық және шаруашылық жұмыстардың нәтижесінен аталған құжаттарды әрқайсысы өз бетінше ой елегінен өткізіп ойланып, шығармашылық тұрғыда жазуға мүмкіндіктері және уақыттары да жоқ. Сондықтан олар еріксіз алдыңғы қатарлы яғни сабақ барысында жазып үлгерген курсанттардың хаттамаларын көшіріп жазып, мазмұны еш өзгеріссіз құжат үлгілерін әкеліп көрсетіп жатады. Ал олардан аталған құжат үлгілерінде не жазылғандығы және қандай баптарға сүйене отырып жазылғандығы сұралса әрине көшіріп жазған курсант жауап беруге қиналады. Осыдан кейін ведомстволық оқу орындарын бітірген курсанттардың практика, яғни жұмыс істеу барысында қиындықтар туындап оқу үрдісінде алған теориялық білімдерін іс жүзінде көрсете алмай жатқан қызметкерлер жетерлік. Сотқа дейінгі тергеп-тексеру пәні болашақ мамандарға құжаттар үлгілерін толтыру, яғни тергеушінің нақты қызметін қалай жүзеге асыратындығын үйретседе тәжірибелік сабақтарды жүргізу әдісі өзге пәндерден ерекшеленбейді. Осы ретте оқу үрдісінде жүргізілген тәжірибелік сабақтардың нәтижесі көрінбей жатқандығы көрініп, аталған сабақтарға нақты бір өзгерістер енгізіп, жаңа талаптар қою қажеттілігі туындайды.

Ведомстволық оқу орындары курсанттарының дәріс және семинар сабақтарында алған білімдерін практикада жетілдіру мәселелері көптен қаралып келе жатқан сұрақтардың бірі. Қазақстан Республикасының ІІМ барлық оқу орындарының курсанттарына алдын ала тергеп-тексеру пәнінің барлық тәжірибелік сабақтары территориялық ІІО мекемелерінде өткізілсе. Ішкі істер министрлігінің басшылығы тарапынан ІІО-ның барлық мекемелерінен тәжірибелік сабақтар өткізетін кабинет бөлініп, оқу үрдісіндегі «тәжірибелік сағат» ұғымы «тәжірибелік күн» ұғымымен өзгертілсе. Берілген тақырып бойынша, яғни әрбір тергеу әрекетін жүргізуге бір тәжірибелік күн беріліп, топ курсанттары практикадағы тергеушілердің жүргізген барлық тергеу әрекеттеріне қатысып, қажет болса сол тергеу әрекеттерін өзі жүргізсе, оқиға болған жерге жедел-тергеу тобымен бірге шығып, оқиға болған жерді қарау хаттамасын тергеушімен салыстыра отырып жасаса курсанттар теориялық білімдерін іс жүзінде пайдалануды үйренер еді. Осы ретте курсанттардың білім аясы, тәжірибелік шеберлігі ведомстволық оқу орнында, яғни режимді объектіде ғана қалып қоймай сыртқы ортамен байланыс нәтижесінде қоғамға бейімделіп, алдыңғы курстарда алған теориялық білім тәжірибемен байланысып курсанттардың қызығушылығы артары сөзсіз. Сонымен қатар ведомстволық оқу орындарын бітіріп шыққан курсанттар тергеуші немесе басқа да лауазымдарға тағайындалғанда кәсіби қабілеттілігі жоғары дайын маман ретінде іске кірісіп, Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «...азаматтардың конституциялық құқықтарына кепілдікті нығайту, құқық үстемдігін қамтамасыз ету, құқық қорғау қызметін ізгілендіру жұмыстарын жалғастыру қажет...», — деген тапсырмасын орындауда жүзеге асырылатын жұмыстардың бірі болар еді.

РЕЗЮМЕ

Автор акцентировал внимание на некоторых проблемных вопросах, возникающих при проведении практических занятий по дисциплине «Досудебное расследование преступлений».

RESUME

Problematic issues of practical training in discipline pre-trial investigation of a crime.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қазандағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауы // Егемен Қазақстан. 2018. 10 қантар.
2. <http://www.rusnauka.com>
3. Кызылов М. А. Әдіснама (оқытушы шеберлігі). — Қарағанды, 2012.